

Hvad har vi lært af 75-året for kvindelige præster i folkekirken?

Af adjunkt, ph.d. Rasmus H.C. Dreyer

For en kirkehistoriker som mig er indførelsen af kvindelige præster en af de mest skelsættende begivenheder i den danske lutherske kirkes historie. Årets markering af folkekirkens første ordination af kvinder i 1948 har tydelige udviklingslinjer bagud i historien, og glemte skikkelser er kommet frem i dagens lys. Men markeringen har også vist, hvor anderledes forholdene er i verden omkring os, og hvor meget vi stadig ikke ved om kvinder og køn i Danmarks kirkehistorie.

Fejringer her og der

75-året for kvindelige præster i folkekirken er med god grund blevet markeret både akademisk og i kirkens og kulturens verden. På Det Teologiske Fakultet udbød jeg sammen med lektor Tine Reeh et valgfag, og sammesteds afholdt vi et åbent seminar om emnet. Der var oplæg om Luthers kvindesyn, grundtvigianismens betydning for sagen samt diakonisserne og de kvindelige missionærer som synlighedsfremmende aktører. Andre talere berørte missionsbevægelsernes modstand og nuancering de seneste årtier samt nutidens flydende kønsidentiteter og *queer*-teori som en mulig vej videre fra den binære forståelse af et kønnet præsteembede.

I april udkom der en diger forskningsantologi, *Guds ord i kvindemund. Om køn og kirke*, redigeret af Else Marie Wiberg Pedersen, og museet KØN i Århus åbnede dørene til en særudstilling. Folkekirkens stifter har fejret begivenheden med festgudstjenester – og sågar en fotoudstilling med portrætter af kvindelige præster uden ornat, altså kvinderne *bag* den klassiske, maskuline præstekjole, der siden 1948 har fået funktion af kønsneutraliserende embedsdragt.

Et historisk overblik

Folkekirken var den første lutherske statskirkelignende kirke, der tillod kvinder at blive præster. Den første ordination var den 28. april 1948 i Odense Domkirke. Andre vestlige kirkesamfund har i de seneste 150 år også ladet sig påvirke af kvindernes gradvise emancipation og den generelle bestræbelse på kønslighed.

Det Nye Testamente er fyldt med kvindeskikkelser og kvinder med embedsliggende opgaver, og selvom kvinder fra oldkirke til middelalder blev udgrænset fra visse former for kirkelige embeder, forsvandt de ikke ud af kirken af den grund. Eller kirkerne – for regner vi nu 'kætterske' retninger som montanismen

med i den tidlige kirkes historie, var der også i oldkirken både kvindelige profeter og ordinerede præster.

Klosterlivet gav især i vestkirken kvinder mulighed for at bestride de facto højere kirkelige embeder som abedisser, og i østkirken åbnede den græsk-ortodokse kirke i 2004 faktisk for, at kvinder kunne indtræde i diakonisseembeder og dermed assistere ved forvaltningen af sakramenter. Det er en ordning kendt fra den tidlige kirke. I den katolske kirke var og forblev præsteembedet og bispeembedet lukket land for kvinder. Men kvinder kunne til gengæld inkarnere kristne dyder på en anden måde end mænd; derfor var kvindelige helgener og dyrkelsen af Jomfru Maria ikke noget, der forsvandt eller formindskedes med tiden.

Med reformationen humaniseredes det kirkelige embede, og præsten skulle nu være en almindelig gift mand, der med sin kone skulle leve et forbilledligt kristent liv i ægteskabet til menighedens efterlevelse. Martin Luther mente, at kvinder kunne døbe og forkynde, når der ikke var mænd til rådighed. Det kunne også være i funktionen som jordemoder, der i Danmark i århundreder var et embede reguleret af kirkens lovgivning. Nogen skulle jo være præster – og det blev de gifte mænd, mens deres hustruer især kunne være udøvere af det i de lutherske kirker ofte glemte socialdiakonale embede.

Jeg har i mit bidrag, "Præsteægteskabet som mandligt-kvindeligt dobbeltembede" til *Guds ord i kvindemund*, undersøgt dette dobbeltkønnede embede. Det interessante er, at manden og kvindens fælles deltagelse i præsteembedets opgaver på sin vis banede vej for, at kønnene kunne skifte plads i embedet: At kvinden

kunne bestride det offentlige læreembede og manden den sociale funktion som ægtefælle i præstegården. Kvinderne fik i øvrigt også valgret til menighedsrådene i 1903 ud fra teologiske og praktiske begrundelser: De havde del i det almene præsteembede, og de var uundværlige for kirkens praktiske og sociale funktioner.

Luther gjorde på sin tid det særlige præsteembede modsat det almene præstedømme til en funktion af uddannelse og kvalifikationer. Dermed blev faktisk lagt endnu en grundsten til indførelsen af kvindelige præster i det 20. århundredes folkekirke. For når man i Danmark siden 1916 havde haft kvinder, der var uddannet som cand.theol.'er, kunne man så opretholde traditionen mod kvindelige præster, når nu kvinder var ligeså kvalificerede som mænd? Nej. Alligevel blev der i Danmark i 1921 indført et forbud mod kvinder som præster.

Danske forløbere

1700-tallets lutherske pietisme fremhævede det almene præstedømme på bekostning af den stive præstestand, hvis tro ikke var levende og i bevægelse. Kvindelige prædikanter som degne-datteren Marie Wulff dukkede op, men blev snart efter reguleret af krav om den mandlige præsts tilstedeværelse, så bibeludlægningen blev garanteret af præsten og ikke den usikre indre åbenbaring. Gløden var dog antændt. De vækkelser, der udsprang af pietismen i Danmark – både grundtvigianismen og missionsbevægelserne – blev drevet frem af kvinder som talere, lægmandsprædikanter og missionærer i ind- og udland.

Som eksempel grundlagde missionæren Anne Marie Petersen i 1921 en

grundtvigskinspireret skole i Indien, der i øvrigt blev åbnet af vennen Ghandi. Men da hun nogle år senere skulle være præst i Danmark, måtte menigheden i Thy bryde ud af folkekirken på grund af de nye regler mod kvinder som prædikanter. Hvorfor kunne denne missionær og prædikant virke i Indien, men ikke i den lokale sognekirke?

Den grundtvigske bevægelse var her afgørende. Det kirkelige arbejde på højskoler, i gymnastiskbevægelsen, i den sønderjyske sag og i frimenigheder på kanten af folkekirken blev vejbereder for kvinder som præster i folkekirken. Jørgine Abildgaard fra Snoghøj Gymnastiskhøjskole kombinerende gymnastikken med præstegerningen, udgav en prædikensamling og fik rejst en kirke på stedet. Vel at mærke før 1948.

Den diakonalt uddannede Maren Sørensen blev i Liselund – i det grundtvigske mekka på Sjælland – vakt for sønderjydernes sag. Hun rejste kirke og sognehus i Sydslesvig og blev i 1940 ordineret i Havrebjerg Frimenighed. Det var Danmarks første kendte præsteordination af en kvinde – men lige akkurat uden for folkekirken. Efter alt at dømme hverken døbte eller indstiftede hun nadver. Det gjorde derimod en anden kvinde, nemlig en tysk, kvindelig flygtning, der fungerede som præst i de tyske krigs-flygtningelejre i Oksbøl efter 1945.

Folkekirken i Danmark kan ganske vist bryste sig af at have været *firstmover* som institution på grund af statens regulering i lovgivningsmæssig henseende – bare ikke teologisk. Her er det vækkelserne, som vi netop skal se hen til. Strømmingerne har rod i 1700-tallet, for lutherdommens vedkommende som sagt i pi-

etismen. Men vækkelser fra dette århundrede fik form af andre kirkesamfund. Det gælder fx herrnhuterne (Brødremenigheden), der også influerede dansk teologi i perioden, men også metodismen.

Et vigtigt fællestræk var tanken om en radikal individualiseret gudstro. Kvækernes Georg Fox – af samtidens danske samfund anset som en farlig form for separatistisk pietisme – lagde vægt på det indre lys, der virkede ligeså godt i kvinder som mænd. Omkring 1900 kunne metodismen i Danmark fremvise et eksempel over for folkekirken, da en amerikansk kvindelig metodistpræst prædikede i København. Her var en frikirke med til at vise den deltagende danske offentlighed, at kvinder kunne være dygtige prædikanter. Førnævnte Maren Sørensen var tilmed vokset op i en metodistisk præget familie.

Verden omkring os

Blandt de protestantiske kirker har den anglikanske kirke haft store udfordringer med indførelsen af kvindelige præster og biskopper. Den anglikanske kirke har mange deltagende samfund fra det globale syd, hvor liturgien nok er mere liberal end i England, men embedssynet derimod mere konservativt. Den hjemlige anglikanske kirke i England tilsluttede sig først i 2013, at kvinder kunne blive biskopper, selvom det har været praktiseret i bl.a. USA siden 1989. Ved kong Charles IIIs kroning i maj 2023 medvirkede en kvinde, Londons biskop Sarah Mullally, nu på en central plads i liturgien.

At udviklingen ikke kun går én vej, vidner diskussioner inden for både anglikanismen og nutidens lutherdom om. De

amerikanske lutheranere er delt i konservative og liberale kirker, hvor spørgsmålet om ordination af kvinder er et stridsemne. Den lutherske kirke i Jordan og Det Hellige Land ordinerede så sent som i januar i år sin første kvindelige præst, Sally Azar, i Forløserkirken i Jerusalem. En ordination med deltagelse af gejstlige fra ikke mindst de nordiske lande. Hvor modstanden heller ikke er endegyldig død.

I 1947 bebudede 514 folkekirkepræster, at der ville være tale om en skismatisk handling, hvis kvinder kunne ordineres. Sådan gik det. Og skismaet blev indbygget i folkekirken med stadige udfordringer om præsters kollegialitet og gudstjenestefællesskab mellem mandlige og kvindelige gejstlige. Siden 1978 har en undtagelsesparagraf fra ligebehandlingsloven været gældende for folkekirken, så menighedsråd kan fravælge kvindelige ansøgere. Debatten om dennes afskaffelse har været i gang igen siden 2022, hvor biskopperne tilsluttede sig dens afskaffelse, mens den siddende regering har vist sig mere tilbageholdende.

Spørgsmålet om kvinders adgang til præsteembedet er i den forstand altid en politisk sag. Det gælder også i den luther-

ske kirke i Letland. Her blev kirken i 1975 tvunget af de sovjetiske myndigheder til at acceptere kvindelige præster, men en ny ærkebiskop i 1993 indvarslede en konservativ modreaktion ved ikke at ville ordinere kvinder til den lettisk-lutherske kirke. Derimod har den lettisk-lutherske udlandskirke en kvindelig biskop.

Kvinder og køn i kirkehistorien

Historien er kronologisk fremadskridende. Også kirken bevæger sig i tiden, men ikke altid med tiden. Der er på bagkant af årets jubilæum i Danmark nok at tage fat i for fremtidig forskning: Vi mangler i dansk sammenhæng stadig forskning i kvinder og køn i kirkehistorien. For kvinderne er ligeså meget en del af kirkehistorien som mændene. De er sværere at finde på grund af historiens og kildernes forhold, men der gemmer sig righoldige muligheder for at udforske tidlige kvindelige prædikanter, jordemødre, læreinder, præstefruer, præstedøtre, professorfruer og kvinder i vækkelserne – ja, selv nogle af de kvindelige præstepionerer ved vi stadig ganske lidt om. Forskningen kan ikke stå stille. Historien gør det i alle tilfælde ikke.

Torsdag den 14. til fredag den 15. september 2023

Konference:

KOMME DIT RIGE - Har kirken mistet sin revolutionære nerve?

Sted: Det Teologiske Fakultet, Karen Blixens Plads 16, 2300 København S.
Arr.: Center for Kirkeforskning, Det Teologiske Fakultet, med Fyens Stift, Helsingør Stift, Københavns Stift, Roskilde Stift og Lolland-Falsters Stift.